

Köttmusseron (*Gerhardtia borealis*) funnen i Södermanland

MICHAEL KRIKOREV

ABSTRACT

A find of the agaric *Gerhardtia borealis*

A recent find of the agaric *Gerhardtia borealis* (Fr.) Contu & A. Ortega (Syn. *Calocybe civilis* (Fr.) Gulden) in Södermanland (South Central Sweden) is reported and described. The species which was previously known from only two documented records, is illustrated in situ and with micro-photos.

Inledning

Gerhardtia borealis är en sällan inrapporterad art och utbredningen i Sverige är dåligt känd. Arten beskrevs redan 1836 – 38 av Elias Fries under namnet *Agaricus borealis* och senare (1867) som *Agaricus civilis*. Sedan dess har den bytt namn och släkttillhörighet ett antal gånger, och det kanske mest kända namnet hos oss har varit *Calocybe civilis* (Fr.) Gulden, som bl a figurerar i Ekologisk katalog över storsvampar (Hallingbäck & Aronsson 1998). I denna artikel väljer jag att använda *Gerhardtia borealis* (Fr.) Contu & A. Ortega, i enlighet med senaste upplagan av Funga Nordica (Kalamees 2012). Jag har hittills endast lyckats hitta uppgifter om två tidigare fynd av arten i Sverige, från Småland insamlade av Seth Lundell m fl på 1940-talet (tabell I). Trots fruktkropparnas relativt iögonfallande färg och storlek misstänker jag att arten kan vara förbisedd. Dels växer den i miljöer som jag tror sällan besöks av mykologer, och dels är den inte helt lätt att hitta i litteraturen eftersom den inte finns avbildad eller omnämnd i moderna svenska svampböcker.

Här beskrivs ett fynd gjort under en svamptur till Åkers Styckebruk i Södermanland hösten 2012. Svampen växte i en halv häxring på marken i ett klubbalsbestånd. Som svenskt namn föreslås köttmusseron som anspelar på hattens köttrosa färg.

Beskrivning

Hatten är välvd till utbredd och 3 – 12 cm bred. Hos unga fruktkroppar är hatten slät, nästan fettglansig och rosabrun till köttrod. Hos äldre fruktkroppar blir hatten mer matt till sämskskinnsartad, och färgen bleknar ut mot beige till sämskfärgad med en svagt rosa ton. Ibland finns en smal rosa zonerings mot hattkanten. Skivorna är urnupna, vitaktiga, gräddfärgade till beige. Foten är slät till något längsfibrig, fnasig upp till, av samma färg som skivorna. Lukten och smaken är mjöllig. Sporererna är 4,5 – 6,5 x 2,5 – 3,5 µm, ellipsoida, fint vårtiga vilket kan vara svårt att se utan infärgning med cotton blue. Basidierna är 4-sporiga, cyanofila* och innehåller små blåfärgade korn efter infärgning med cotton blue. Hyferna saknar söljor.

I mina preparat framträdde inte sporens vårtor (fig. 4) lika tydligt som på sporeteckningen i Funga Nordica. Däremot överensstämmer beskrivningar, streckteckningar och fotografier av sporererna i Gro Guldens artikel i tidskriften Blyttia (Gulden 1993) bra med min kollekt. Sporererna kan vid ett första påseende verka helt släta i ljusmikroskop, vilket kan försvåra artbestämningsförsök. Värm preparatet ordentligt ovanför en gaslåga eller ett värmeljus vid infärgning med cotton blue för att nå bästa effekt.

*Cyanofil = kallas sporer, hyfer, basidier m m vars cellväggar blåfärgas efter infärgning med cotton blue (Metylenblätt + mjölksyra).

Fig. 1. Köttmusseron (*Gerhardtia borealis*). Södermanland, Strängnäs k:n, Nedre Marviken, SSO om Åkers Styckebruk, på marken bland förna under klibbal (*Alnus glutinosa*) på mullrik och fuktig jord, 2012-09-19. Leg. och foto Michael Krikorev (herb. MK-5107).

Fig. 2. Köttmusseron (*Gerhardtia borealis*). Notera den smala rosa zonerings ytterst på hattkanten som förekom på några av fruktkropparna. Foto Michael Krikorev.

Fig. 3. Köttmusseron (*Gerhardtia borealis*). Äldre fruktkroppar som har bleknat betydligt. Foto Michael Krikorev.

Förväxlingsarter

Min första tanke när jag såg svampen var pluggmusseron (*Rhodocybe gemina*). Speciellt hattfärgen är slående lik, men skivorna var tydligt urnupna, till skillnad från pluggmusseronen som har vidfästade till svagt nedlöpande skivor. Foten är vanligen också betydligt kortare än hattbredden och avsmalnande nedtill hos pluggmusseronen. Möjligen skulle äldre urblekta fruktkroppar kunna misstas för att vara spensliga och sent växande vårmusseroner, men köttmusseron skiljer sig bl a genom sina fint vårtiga sporer och avsaknaden av söljor på hyferna.

Fyndplatsen

Köttmusseronen hittades växande i en halv häxring bland förna under klibbal (*Alnus glutinosa*) på fuktig och mullrik jord. Växtplatsen ligger ett par meter från en strandkant söder om Nedre Marviken, SSO om Åkers Styckebruk i Strängnäs kommun i Södermanland RT90-kordinater: 6566472/1576485. Insamlingen gjordes 2012-09-19 och en kollekt finns i eget herbarium

(MK-5107). Andra marksvampar på växtplatsen var bl a alpluggskivling (*Paxillus filamentosus*), blek alskräling (*Naucoria escharioides*), lövtrattskivling (*Clitocybe phyllophila*) och rättikhätta (*Mycena pura*).

Ekologi

Köttmusseron är en förnaredbrytare som förefaller ha en ganska bred ekologi. Den är uppgiven från gräsmarker, busksnår, lövskog och barrskog på både kalkrika och kalkfattiga marker. De två svenska kollekterna är funna ”bland gräs på sandig mark” och ”bland tallbarkar på väg invid stubbe” på en timmerväg (tab.1). I Danmark har man funnit arten i både löv- och barrskog samt i mossrika gräsmattor och under syrenbuskar (Læssøe m fl 2012 och [www.svampeatlas.dk]). I Norge finns fynd från barrförna i kalkrik barr- och blandskog med bl a gran, tall, asp, björk, lönn och hägg (Gulden 1993).

Tabell 1.

Gerhardtia borealis

Texten på herbarieetiketterna från de två svenska insamlingarna från Femsjö i Småland på 1940-talet. Kollektionerna förvaras i UPS och insamlades under namnet "*Tricholoma*" men artbestämdes senare till *Calocybe civilis* av Gro Gulden 1992 (Gulden 1993).

Tricholoma

Bland gräs på sandig mark.
Småland: Femsjö s:n, Slättagärdet, fotbollsplanen, SW delen.
13.IX.1940, Seth Lundell (n. 6149) & J. Stordal.

Tricholoma

Bland tallbarkar på väg invid stubbe.
Småland: Femsjö s:n, utmed timmervägen genom Bya intag n. 4, mellan Halmstadvägen och Kulkagölen. 21.IX.1948, Seth Lundell (n. 5552) & G. Haglund.

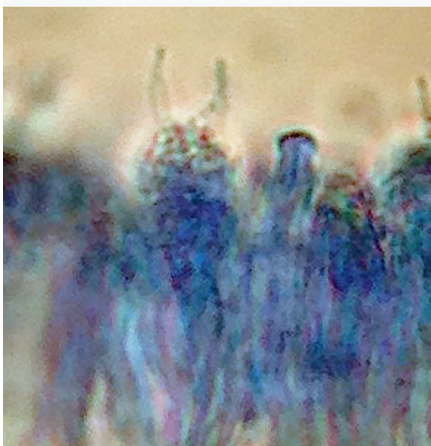
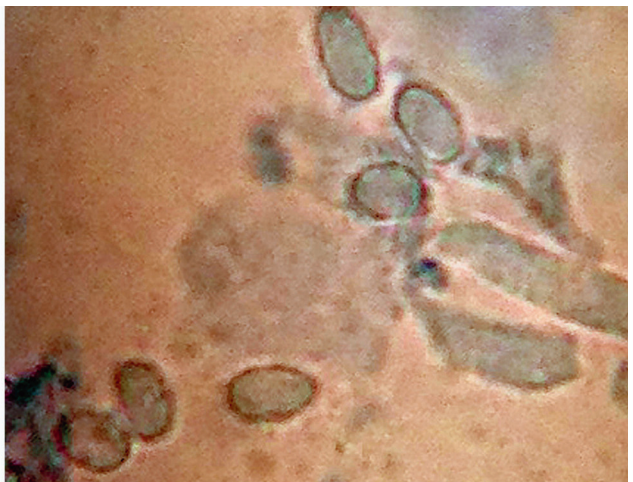
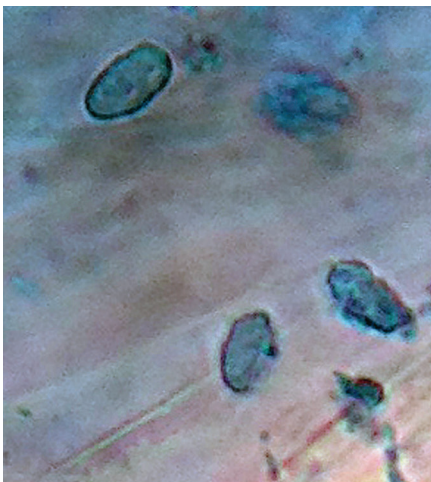

Fig. 4. Köttmusseron (*Gerhardtia borealis*). Sporer och basidier infärgade med cotton blue (Metylenblått + mjölksyra). De fina vårtorna på sporerna kan vara svåra att se även efter infärgning, men på sporens konturer kan man se dem som små mörka utbuktningar. I basidierna syns små mörka korn efter infärgning. Mikrofoto Michael Krikorev.

Utbredning

I Norden finns *Gerhardtia borealis* uppgiven från Danmark, Sverige, Norge och Finland. Det rör sig dock om ett fåtal fynduppgifter toltalt och den förefaller vara sällsynt. Det är inte osannolikt att arten kan finnas på fler ställen i södra Sverige utöver de nu kända lokalerna i Småland och Södermanland. I Danmark är den uppgiven från ett 20-tal lokaler i det danska svampeatlasprojektet [<http://www.svampeatlas.dk/>], en del av fyndnoteringarna är dock ännu inte bekräftade av validerarna. En sökning i norska Artskart [<http://artskart.artsdatabanken.no/>] resulterade i 4 träffar från samlingarna i herbariet på Naturhistoriska museet i Oslo. Insamlingarna är gjorda mellan 1970 och 1993, men det ryktas på olika svampforum att det också finns fynd från senare år i Norge. Arten förefaller spridd i Europa, och Gulden (1993) nämner fynd från Tyskland, Frankrike, Österrike och Italien. Den är även rapporterad från Spanien (Carbó & Pérez-de-Gregorio 1999).

Namnbruk i vetenskap och på svenska

Arten har figurerat under många olika vetenskapliga namn, och synonymerna är många. För den som vill fördjupa sina kunskaper om arten och namnhistoriken rekommenderas läsning av Gro Guldens utmärkta artikel i tidskriften *Blyttia* (Gulden 1993) där omkombinationen till namnet *Calocybe civilis* gjordes. 1994 beskrev fransmannen Marcel Bon släktet *Gerhardtia* för arter som tidigare räknats till *Calocybe* men som saknar soljor. 2001 publicerades en omkombination av Fries-namnet *Agaricus borealis* till släktet *Gerhardtia* (Contu & Ortega 2001). Det senare namnskicket följs av Kalamees (2012) i *Funga Nordica*. *G. borealis* är den enda arten i släktet vi har i Norden. Vill man söka fynd av arten i det danska svampeatlasprojektet får man använda ytterligare en synonym, nämligen *Gerhardtia incarnatobrunnea*. *Gerhardtia borealis* saknar svenskt namn. I Norge heter den höstfagerhatt och i Danmark rosabrun fagerhatt. I bägge länder kallar man arterna i släktet *Calocybe* m fl för fagerhattar, ett namn som kom till innan arterna delades upp i flera slakten (*Rugo-*

somyces, *Calocybe*, *Tricholomella* och *Gerhardtia*). Som svenskt namn föreslås köttmusseron som anspelar på hattens köttrosa färg.

Tack

Ett stort tack till Svengunnar Ryman på Fytoteket i Uppsala som bistod med uppgifter och etikettbeskrivningar av de två svenska kollektionerna i UPS.

Litteratur

- Carbó, J. & Pérez-de-Gregorio, M. À. 1999. Cuatro especies de hongos interesantes citadas por primera vez en la Península Ibérica. *Revista Catalana de Migologia* 22: 77 – 90.
- Contu, M. & Ortega, A. 2001. Studi sulle Lyophyllaceae della Sardegna. V. Morfologia sporale di *Rugosomyces pudicus* ed implicazioni sulla sua posizione sistematica. *Bol. Soc. Micol. Madrid* 26: 171 – 176.
- Gulden G. 1993. *Calocybe civilis* (Fr.) Gulden comb. nov., an agaric new to Norway. *Blyttia* 51 (3 – 4): 115 – 120. Tillgänglig på nätet [<http://nhm2.uio.no/botanisk/nbf/blyttia/>]
- Hallingbäck, T. & Aronsson, G. (red.) 1998. *Ekologisk katalog över storsvampar och myxomyceter*. ArtDatabanken, SLU. Uppsala.
- Kalamees, K. 2012. *Gerhardtia*. I: Knudsen, H. & Vesterholt, J. (eds.) 2012. *Funga Nordica. Agaricoid, Boletoid, Clavarioid, Cyphelloid and Gastroid genera*. Nordsvamp - Copenhagen: 583.
- Læssøe, T., Frøslev, T, Heilmann-Clausen, J., & Petersen, J.H. 2012. Har du husket gummistøvlerne? *Svampe* 66: 20 – 31.

Michael Krikorev

c/o Eneqvist
Ymsenvägen 13
120 38 Årsta
michael.krikorev@slu.se

Michael Krikorev jobbar som mykolog på ArtDatabanken. Han är styrelseledamot i SMF och driver hemsidan Svampguiden [www.svampguiden.com].